MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNDE İNANÇ VE AKIL İLİŞKİSİ

MS 2-MS 15. yüzyılfelsefesinin ilk dönem filozoflarıyla başlayan inanç ve akıl arasındaki ilişkinin açıklanması anlayışı, bütün çağ boyunca Hristiyan ve İslam filozofları tarafından sürdürülmüş ve benzer açıklamalarla beraber farklı açıklamalar da yapılmıştır. Ana problem inanca yönelik aklın işlevi ve görevi noktasındadır. Bu dönemde baskın olan görüş, inanca dayalı bilginin kesin olduğu yönündedir. Akıl ve inanç arasındaki ilişkinin açıklanmasında inanç, dinin; akıl da felsefenin içinde ele alınmıştır. Akıl ve inanç arası ilişki, felsefe ile din arası ilişki olarak düşünülmüştür. Ayrıca bu problem, güvenilir ve doğru bilginin akılla mümkün olup olmadığı tartışmalarını doğurmuştur.

Hristiyan Felsefesinde İnanç ve Akıl ilişkisi

İnanç ve akıl arası ilişkiye yönelik Hristiyan felsefesinde ileri sürülen yargılarda değişiklikler gözlemlenir. Her ne kadar yargılarda değişiklikler olsa da Hristiyan felsefesi düşünürleri için inanç ile akıl ilişkisi daha çok inanç merkezindedir. Akıl, inancı anlamak için vardır. İnanmak, bilme ediminden önce gelir. Bu durum fizik, kimya, astronomi ve hekimlik gibi bütün bilgi alanlarını da etkilemiştir (Görsel 2.4).

Galen Avicenna (İbn Sînâ) Hipokrates

Görsel 2.4: Tarihteki üç büyük hekim

Patristik Dönem'in başlarında Tertullian, **"Akıl almaz (saçma) olduğu için inanıyorum."** yargısında bulunarak akılla inancın kıyaslamasını yapar. O, hem Yunan felsefesine hem de Hristiyanlık'ı mantıksal düzlemde açıklamaya çalışan görüşlere karşı çıkar. Aklın bir sınırı olduğunu, akılla bazı şeylerin anlaşılamayacağını dolayısıyla inandığını belirtir.

Clemens, **"Anlamak için inanıyorum."** yargısıyla Tertullian'u eleştirmiştir. O, inanılan şeyin akıl tarafından onaylanması gerektiği üzerinde durur. Augustinus da akılla inancı temellendirmeye çalışmış ve inancın akıldan önce geldiğini söyleyerek "Anlamak için inanıyorum." yargısına katılmıştır. Bu yargı, bilme sürecinde ilk koşul olarak inancı işaret etmektedir.

Skolastik Dönem'de Aristoteles'in etkisiyle inanç ile akıl arasındaki ilişkide ilk döneme göre aklın önemi artmış ve Hristiyan dininin bilgisi, sistemli olarak öğretilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan akıl, inancın temellendirilmesi ve sistemli olarak öğretilmesi için kullanılmıştır. Ayrıca Skolastik Dönem'in sonlarına doğru akıl ve inancın ayrı alanlar olduğu görüşlerine de rastlanılır. Bu dönemin öne çıkan filozofları Anselmus, Aquinolu Thomas ve Ockhamlı William'dır.

Skolastik Dönem'in başlarında Anselmus da "Anlamak için inanıyorum." yargısına katılır ve inancı akıl ile temellendirmeye çalışır. O, akılla inanmayı kanıtlamaya değil inanmanın getirdiği bilgiyi akılla açıklamaya çalışmaktadır.

Aquinolu Thomas, "Anlamak için inanıyorum." yargısını **"İnanayım diye biliyorum."** yargısına dönüştürür. Bununla inanç ve aklın birbirinden ayrı iki bilgi alanına ait olduğunu ama bunun aralarında bir ilişki olmadığı anlamına gelmediğini ve akılla inanç alanına ait bazı bilgilerin bilinmesinin zor olduğunu anlatmaktadır.

Ockhamlı William, inanç ile aklın birbirinden bağımsız iki ayrı alan olduğunu belirterek inancın akla, aklın da inanca müdahalesine karşı çıkmıştır. Bunun gibi düşünen filozofların tarih sahnesine çıkışları Skolastik Dönem'in sonlarında Rönesans'a doğrudur. Çünkü inancın olmadığı bir bilgi alanının varlığı, bu dönem boyunca Hristiyan dinine karşı yapılmış bir hakaret olarak görülmektedir.

İslam Felsefesinde İnanç ve Akıl İlişkisi

İslam felsefesi inanç-akıl ilişkisinde insanın akıl yoluyla da inanabildiği ifade edilir. İnancın bilgisi, aklın bilgisiyle çelişkiye düşmez. İnançla akıl ilişkisinin tartışılmasında İslam kelamcıları ile filozofları arasında aşırı uçluluk görülmez.

İslam kelamcıları, meseleye teolojiden çok felsefi yönden bakar. İslam filozofları da teolojiyi dışarıda bırakmaz. İslam kelamcıları, Kur'an-ı Kerim'i delil göstererek akıl ile inancı uzlaşı içinde görür. Hakikatin akıl ile bilinebileceğini belirtmişlerdir. Kelamcılar, aklı genel olarak nazari (teorik) ve amelî (pratik) olarak ikiye ayırır. Nazari akıl, insanın davranışlarda var olmayan bilgileri anlamasını ve kavramasını sağlar. Amelî akıl ise insan bir şeye yönelik davranışta bulunurken onun yapılıp yapılmamasına karar verir. Akıl her ne kadar önemli olsa da İslam kelamcıları, akıl bilgisinin naklî (vahiy) bilginin önüne geçemeyeceği görüşünde birleşir. Çünkü aklın bir sınırı olduğu görüşündedirler. Bu bağlamda öne çıkan İslam kelamcıları Mutezile ve Mâturidi ekollerindendir. Ayrıca Eş'ari geleneğinden gelen İmam Gazâlî'nin görüşleri de önemlidir. İslam felsefesi filozofları, kelamcılar gibi inançla aklı uzlaştırma çabasındadır. Bunun için öne çıkan filozoflardan Künhî, Fârâbî ve İbn Rüşd'ün görüşleri önemlidir.

İnanç-Akıl İlişkisine Yönelik Görüşler

Mutezile ekolü kelamcılarının büyük çoğunluğu, akılla inancın bilgisine ulaşılabileceğini savunur. İnsanın kendi ve çevresinin bilgisinin akılla bilinebileceği, yaratıcının ve yarattığı her şeyin bilgisine de akılla ulaşılabileceği görüşündedirler. Allah'ın akla aykırı bir düzen kurmadığını ve insana akılla sorumluluk verdiğini vurgularlar.

Mâturidi ekolü kelamcılarına göre ise Allah, insanları İslam inancına davet etmiştir. Bazı kişiler, inancı bozacak nitelikte hurafeler uydurmuştur. Allah'ın varlığına yönelik delil sunma biçimlerinden biri de akılla yapılandır ve bu hurafelerin kaldırılmasında akla başvurmak önemlidir.

İmam Gazâlî; aklın küçümsenmemesi gerektiğini, inancın bilgisinin bilinip tasdik edilmesi açısından önemli olduğunu belirtir. İnsanın aklı sayesinde bazı bilgilere ulaşacağı ama aklın kesin bilgi verme noktasında yetersiz kaldığı görüşündedir. Kuşkusuz Gazâlî, naklî bilginin akli bilgiden önce olduğunu kabul eder. Bu bağlamda o naklî bilgiyi güneşe akli bilgiyi ise göze benzetir. İnsanın bir şeyi bilmesi onun görülmesi olarak düşünülürse güneş olmadan gözün göremeyeceğini, göz olmadan da ışığın yeterli şekilde idrak edilemeyeceğini ifade eder. Gazâlî, inanca dayalı bilginin kesinliğini, insanın ancak sezgisel olarak kalbi ile bilebileceğini belirtir. Akıl ile kalp, birlikte bulunan bir düşünce merkezi hâlindedir.

El Kindî, vahiy bilgilerinin akılla şekillenen felsefi bilgilerle aynı amaçta olduğunu belirtir. İki bilgi de hakikatin bilgisine ulaştırır. Gerçeğin bilgisini felsefenin verebileceğini ileri sürer. Dolayısıyla akılla inanca ulaşmak mümkündür.

Fârâbî, din ve felsefenin konu ve amaçlarının aynı olduğu görüşündedir. Felsefe ve dinin çeliştiğini söyleyen birinin öncelikle dini anlamadığını belirtir. Konuya bu açıdan yaklaşan birinin dine körü körüne bağlandığını ve bunun doğru bir davranış olmadığını belirten Fârâbî, inanç ve akla dayalı bilgilerin amacının insanın en yüksek mutluluğuna hizmet etmek olduğunu ileri sürer. O, aklın pratik ve teorik her türlü bilgiyi kavrayabileceğini belirtir ve aklın doğru şekilde işletildiğinde hakikati vereceğini söyler. Aklın kanıtlama kabiliyeti olduğunu ve inanca ait bilgileri kanıtlayabileceğini ifade eder.

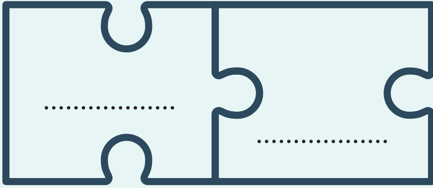
İbn Rüşd'e göre Kur'an-ı Kerim, açık olarak var olan her şeyi akıl yoluyla değerlendirmeye insanları davet etmektedir. Dolayısıyla felsefenin dinle çatışmadığı aksine uzlaşı içinde olduğu görüşündedir. Hakikate götüren yollardan biri olan akılla bilgiyi ortaya koyan birinin kişisel durumlarına bakılmaması gerektiğini, önemli olanın bilginin akılsal olup olmadığının ortaya konması gerektiğini belirtir. İbn Rüşd açısından akılla doğru bilgiye ulaşılır ve akılsal olan inançsal olandır.

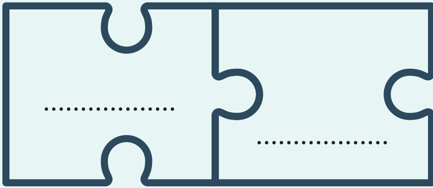
Uygulama

Aşağıda şekiller verilmiştir. Ünitede verilen bilgilerden hareketle birbiriyle ilişkili olduğunu düşündüğünüz iki kavram çiftini verilen şekil üzerine yazınız. Bu iki kavramın ilişkisini boş bırakılan yerlere açıklayınız. Bu kavramlara ait beş soru oluşturarak aşağıda boş bırakılan yerlere yazınız.

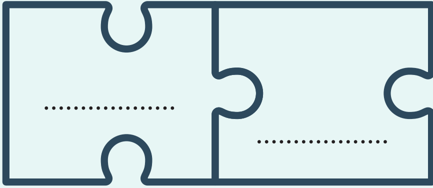
KAVRAMLAR
Tanrı, inanç, iman, akıl, vahiy, zorunlu varlık, mümkün varlık, irade, kötülük, evren

....
....
....
....
....

....
....
....
....
....

....
....
....
....
....

Kavramlarla İlgili Sorularınız

1. ....
....
2. ....
....
3. ....
....
4. ....
....
5. ....
....